

EDİRNELİ NAZMÎ VE TÜRKÎ-İ BASİT HAREKETİ

Mustafa ÖZKAN*

XV. yüz yılın ortalarına doğru Osmanlı Devleti'nin genişlemesi ve siyasi birliğin kurulmasıyla, dilde de büyük bir ilerleme kaydedilmiş, Türkçe ilim ve edebiyat dili olarak kudretli bir gelişme kaydetmişti. Ancak Arap ve Fars kültürlerinin imparatorlukta kültür merkezlerinde önem kazanması ve divan edebiyatının kuvvetle gelişmesi, millî dil ve kültürümüzde büyük değişikliklere sebep oldu. Dilimizde yabancı unsurlar giderek çoğalmaya ve dilimizi istilâ etmeye başladı. Bunun üzerine dilde bir milliyetçilik hareketi baş gösterdi. Aruz vezniyle ve divan edebiyatı nazım şekilleriyle olmakla birlikte, yalnız Türkçe kelimelerle, hatta yalnız Türkçe benzetmelerle şiir yazmak şeklinde gelişen bu harekete *Türkî-i Basit* (Sade Türkçe) hareketi adı verilir. Bu hareket XV. ve XVI. yüz yıllarda Arapça ve Farsça'nın Türkçe'yi kuşatmasına karşı Türk dilini savunmak ve Türkçe kelimelerle de aruz ölçüsüyle şiirler yazılabileceğini göstermek gayesini taşır. Bu akımın temsilcileri halk şairlerinden olmayıp, divan şairleri arasından çıktıkları için şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmışlardır. Türkî-i Basit hareketinin ilk temsilcisi XV. yüz yılın sonlarında yaşayan Aydınlı Visalî'dir. Ne var ki bu şairin şiirlerinden hiç biri günümüze ulaşmamıştır.

Türkî-i Basit hareketinin XVI. yüz yılda iki önemli temsilcisi vardır. Bunlardan biri Tatavla Mahremî, diğeri de Edirneli Nazmî'dir.

Galata köylerinden Tatavla'da doğan Mahremî, İstanbul'da ve Galata'da büyüüp medrese tahsilini bitirdikten sonra, yirmi yıla yakın bir süre Galata'da naiblik ve kâtiplik görevinde bulunmuştur. Bir aralık Müderris Pîrî Paşazâde Mehmet Çelebi ile Aşçızâde Hüseyin Çelebi, paskalyada kızıl yumurta yortusu merasimini seyretmek için kılık değiştirip Galata kilisesine gelmişler. Bunu duyan Mahremî, "Galata'ya sanem seyrine gelmiş/ Sitanbul'dan bir iki din ulusu" kıtasını söyleyince, bundan hiddetlenen Pîrî Paşazâde hemen Galata kadısına haber gönderip Mahremî'yi azlettirmiştir. Fakat sonunda şair affını diledikten sonra yeniden naib olabilmiştir. Galata kadısı olan Hasan Çelebi, Selânik kadılığına ta-

* Prof. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

yin edilince, naiblikle Mahremî'yi de Selânik'e götürmüştür. Orada bir süre kalan şair, biraz para topladıktan sonra karısı ve iki çocuğu ile birlikte İstanbul'a dönmek üzere bir gemiye binmiş, fakat denizde bir kâfir gemisine yakalanarak ailesiyle birlikte esir olmuştur. Bir süre esir kalan şair, belli bir miktar para getirip ailesini kurtarmak şartıyla izin alarak Ağrıboz'da Kızılhisar'a gelmiştir. Orada dostlarından şair Esîrî'ye rastlayan Mahremî, olup bitenleri ona anlattıktan sonra, maddî yardım beklediği İstanbul'daki dostları Seydi Ali Reis ile Nakkaş Haydar'dan haber almak istemiştir. Esîrî onların Hayreddin Paşa ile birlikte donanmayla Tunus'a gittiklerini söyleyince Mahremî buna çok üzölmüştür. O günlerde Seydi Ali Reis ile Nakkaş Haydar İstanbul'a dönerken, aksi taraftan esen rüzgârın sevgiyle Kızılhisar'a gelmişler; burada dostlarıyla buluşan şair onlarla birlikte İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da bu dostlarının yardımıyla para tedarikine çalıştığı bir sırada 942'de (1535) aniden vefat etmiştir. (bk. Fuat Köprölü, *Edebiyat Araştırmaları I*, İstanbul 1989, s. 283-285).

Bazı kaynaklarda "Tab'-ı şûh ve nedîm, şivesi ashâb-ı lutf u kabûlün hemdemi olup harem-serây-ı belâgatta ebkâr-ı efkârın mahremi olduğundan gayrı, deryâ-yı suhanda sefâyin-i makâli sevâhil-i muktezâ-yı hâle vâsıl olmuş ve akdâh-ı eş'ârî dâir-i mecâlis ve mehâfil-i ahâlî ve emâsil olmuştu" (Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, [nşr. İbrahim Kutluk] Ankara 1989, II, 857) denilerek sanatından ve kişiliğinden övgüyle bahsedilmektedir. Latifi "Mesnevisi şirinden kerrâtla hûb ve sad mertebe mergûbdur" diyerek mesnevi tarzında daha hünerli olduğunu ifade ettiği gibi, şair Keşfi ile aralarında hezl yüzünden bir çok muaraza ve münazarası olduğunu da kaydetmektedir (*Tezkire*, İstanbul. 1314, s.306). Ayrıca Mahremî'nin söz ve benzetmeleri tamamen Türkçe olan, içinde Arapça ve Farsça ibare bulunmayan *Basitnâme* adında bir eserinin bulunduğu da kaynaklarda zikredilen bilgiler arasındadır. Ancak eser henüz ele geçmiş değildir. Âşık Çelebi *Basitnâme*'den örnek olarak

"Gördüm seğirdir ol ala gözlü geyik gibi
Düşüm saçı tuzağına ben üveyik gibi "

beytini zikretmektedir (*Meşâirü's-şuarâ*, vr. 162^b). Mahremî'nin bu eserine tezkire yazarlarınca *Basitnâme* adının verilmesi, onun sade bir Türkçe ile yazılmış olmasındandır. Hatta Mahremî'nin Türk zevkine ve Türk dilinin dehasına uygun bir eser yazmasına tezkire yazarları kayıtsız kalmışlar ve onun hakkında aydınlatıcı bilgi vermemişlerdir. Bu yüzden eserin niteliği hakkında yukarıda zikredilen beyitten başka açıklayıcı bilgi yoktur. Fuat Köprölü Mahremî'yi "Türkî-i Basit" ile yazdığı şiirlerinden dolayı "millî dil ve edebiyat akımı"nın ve "mahallîleşme" hareketinin öncülerinden biri olarak kabul eder (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 20).

Mahremî'nin Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışından Kanunî Sultan Süleyman'ın Belgrad ve Rodos seferlerine kadar geçen süredeki tarihî olayları anlattığı

Süleymannâme adında manzum bir eseri daha vardır. (bk. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları*, s.64).

XVI. yüz yılda Türkî-i Basit hareketini en güçlü temsilcisi Edirneli Nazmî'dir. Asıl adı Mehmet olan Nazmî Edirne'de doğmuştur. Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Tezkirelerde "kul oğlu" zümresinden gösterildiğini bakılacak olursa (meselâ bk. Âşık Çelebi, 183^b, Kınalızade Hasan Çelebi, II, 996), bir yeniçeri çocuğu olduğu söylenebilir. Doğum tarihi belli olmamakla birlikte, divanında Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve İran seferlerinde orduda bulunduğunu ifade eden bir kısım manzumeler yer almaktadır (bk. İÜ Ktp., TY, nr. 920, vr 628^a). Bu ifadelerden onun XV. yüz yılın sonlarında doğduğunu söylemek mümkündür. Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine katıldığı gibi,

Yine geldik Süleymân-ı zamânın
Bu gün sultanımız sâhib-kırânın

Bile itdüm varup ekser gazâsın
Nice kez kulluğun kıldum edâsın

beyitleriyle Kanunî Sultan Süleyman'ın da bir çok seferlerinde hazır bulunduğunu ifade etmektedir (bk. *Divan*, vr. 628^a).

Yeniçeri olarak pek çok savaşa katıldıktan sonra, bir süre ahkâm kâtipliği görevinde de bulunan Nazmî, daha sonra silahtar sınıfına geçmiştir. Sadrazam Rüstem Paşa'nın yakın adamlarından olan Nazmî'nin ömrünün sonlarına doğru, Rüstem Paşa'nın manevî pederi ve müşidi olan Nakşibendî şeyhi Filibeli Mahmud Efendi'nin himayesini gördüğü ona yazdığı manzumelerden anlaşılmaktadır (Âşık Çelebi, 183^b).

Nazmî'nin ölüm arihi de belli değildir. Bir kısım kaynaklar ölüm tarihini 955 (1548) olarak kaydederlerken (bk. Riyazî, 141^a; *Sicill-i Osmanî*, IV, 560; *Osmanlı Müellifleri*, II, 436), bazıları da kaynak göstermeksizin 996 (1588) olarak belirtmektedirler (bk. *Ottoman Poetry*, III, 204; Hammer, *GOD*, III, 61). Fuat Köprülü de şairin divanındaki tarih manzumelerine dayanarak onun 962'den (1554) sonra ölmüş olabileceğini ifade etmektedir (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 58). Ancak müellifin sonradan ele geçen *Pend-i Attâr Tercümesi* bu tahminlerin doğru olmadığını ortaya koymuştur. Nazmî bu tercümeyi:

Oldı pes dokuz yüz altmış yidi tâ
Hicret-i ser-hayl-i cem'-i enbiyâ

beytiyle belirttiği 967'de (1559) yaptığına göre, vefatının da bu tarihten sonra olduğu anlaşılmaktadır (bk. Hasibe Mazıoğlu, "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Tercümesi", *Türkoloji Dergisi*, VII, [Ankara 1977], s. 47-53).

Çok şiir yazmış, pek çok hadiseye tarih düşürmüş olmakla birlikte Nazmî, devrinde tanınmış bir şair değildir. Tezkire yazarı Ahdî onun şiirlerini "Makbûl-i

hâs u âm olup şöhret-i tâm bulmamıştır (Ahdî, vr. 193a), Kınalızade Hasan Çelebi ise "Şiirinde ol denlü hâlet olmayup nazmı mazhar-ı lutf u melâhat olmamıştır" şeklinde nitelemektedir (*Tezkiretüşşuara*, II, 997).

Nazmî kolay yazan, şiir tekniğini iyi bilen bir şair olmakla birlikte, çok şiir yazması, edebî sanatların hemen hepsine örnek göstermek maksadıyla en basit ve en yaygın mazmunları sık sık tekrarlamak durumunda kalması şairlik yönünün zayıf düşmesine sebep olmuştur. Bu bakımdan o, şairlik ve sanatkârlık yönüyle şöhret bulmuş bir şahsiyet değildir. Nazmî'nin edebî bakımdan asıl önemi *Mecmau'n-nezâir* adlı eseri ve Türkî-i Basit ile kaleme aldığı şiirlerden ileri gelmektedir. Bazı kaynaklar onun Vahîd-i Tebrizî'nin *Risâle-i Aruz* adlı eserindeki her bahse elif kafiyesinde bir gazel yazdığını ve yeni bahisler icat ettiğini de belirtmektedirler (Latifî, s. 340; *Osmanlı Müellifleri*, II, 436).

Eserleri

1. *Mecmau'n-nezâir*. Eski şairlerin nazirelerini bir araya toplayan bir dergidir. Mecmuada 930 (1523) yılına kadar gelen 243 şairin şiirleri ve onlara yazılan nazireler yer almaktadır. Eserde ayrıca şairin kendisinin de 203 naziresi bulunmaktadır. Mecmuada toplam olarak 3356 gazel mevcuttur. Bu eser sayesinde bu gün başka kaynaklarda adı geçmeyen veya adı geçtiği halde eserleri ortada bulunmayan pek çok şair hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır. O bakımdan Nazmî'nin bu eseri Türk edebiyatı tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Esasen Nazmî'ye gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra şöhret sağlayan en mühim eseri *Mecmau'n-nezâir* olmuştur. Nitekim hemen hemen bütün tezkirelerde onun en önemli cephesinin nazireler mecmuası meydana getirmek olduğu kaydedilmektedir. Eserin beş nüshası bulunmaktadır (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmet, nr. 2644; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4222; Millet Ktp., Ali Emiri, Manzum, nr. 683, 684; Manisa Muradiye Ktp., Çaşnigir, nr. 18; Viyana Devlet Ktp. [Flügel, I, 693]).

2. *Divan*. Nazmî'nin dikkate değer bir eseri de divanıdır. Ondan bahseden bütün kaynaklarda bir divan tertiplediği bahsedilmekle birlikte, 1926 yılına kadar bu divan ele geçmiş değildi. 1926 yılında divan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi tarafından satın alınmış ve ondan sonra da üzerinde çalışma imkânı doğmuştur. 45000 beyti aşkın bir hacimde olup Türk şairleri arasında meydana getirilmiş en hacimli divan olarak kabul edilen bu eser, önce Fuat Köprülü tarafından inceleme konusu yapılmıştır (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 74-77).

Divanın bu gün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde birbirinden oldukça farklı iki nüshası bulunmaktadır (TY, nr. 920, 1636). Bunlardan Köprülü'nün de incelemesine esas olan nüsha (TY, nr. 920), müellif hattı olup 962'de (1555) her sayfaya ortalama 55 beyit halinde yazılmış büyük boy 644 yapraktan meydana gelmektedir. Bu nüshada Nazmî'nin pek çok naziresi de mevcuttur. Ayrıca, divanın sonunda önemli bir yekün tutan tarih manzumeleri de yer almaktadır. Mesnevi-

ler kısmından sonra gelen bu tarih manzumeleri 945-962 (1538-1555) yılları arasındaki olaylarla ilgilidir. Bu manzumeler Nazmî'nin dostları, hâmileleri, devrin önde gelen şahsiyetleri, sanatkârları hakkında bize bilgi verdiği gibi o devire ait bazı tarihî olaylara da ışık tutmaktadır. Meselâ Şehzade Mustafa'nın halk üzerinde derin bir iz bırakan 960'ta (1553) öldürülmesiyle ilgili iki tarih manzumesi bulunduğu gibi (vr. 640b), Mustafa'nın oğlu Şehzade Mehmed'in de 961'de (1554) öldürülmesine ait dört manzume yer almaktadır (vr. 641b). Divanda toplam 165 hadiseyle ilgi tarih manzumesi bulunmaktadır. Bazı olaylar hakkında birden fazla tarih düşürülmüştür.

Divanın diğer nüshası ise (TY, nr. 1636) her sayfasında 21 beyit ihtiva eden orta boy 119 varaktan oluşmaktadır. Bu nüshada kasideler, nazireler, tarih manzumeleri ve müfretler bulunmamaktadır. Burada daha çok Türkî-i Basit adıyla kaleme alınmış manzumeler yer almaktadır.

3. *Pend-i Attâr Tercümesi*. Nazmî'nin son zamanlarda ele geçen bu eseri, Feridüddîn-i Attâr'ın *Pendnâme*'sinin genişletilerek yapılmış bir tercümesidir. Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla kaleme alınan bu çeviri 3000 beyitten oluşmaktadır. Eserin

Oldı pes dokuz yüz altmış yidi tâ
Hicret-i ser-hayl-i cem'-i enbiyâ

Hem Haleb şehrinde irdi âhire
Geldi bâtın âleminden zâhire

beyitlerinden Kanunî Sultan Süleyman zamanında 967'de (1559) Halep'te tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Eserin tek nüshası bilinmektedir. 968'de (1560) ince bir ta'lik kırması ile yazılmış olan ve 98 yapraktan ibaret bulunan bu nüsha Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Muzaffer Ozak Kitapları, nr. I/ 1061). Hasibe Mazıoğlu bu nüshaya dayalı olarak eser ve konusuyla ilgili tanıtıcı bir makale yayımlamıştır ("Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi", *Türkoloji Dergisi* VII [Ankara 1977]. s. 47-53).

Bunlardan başka Nazmî'ye ait bir münşeât mecmuasının varlığından da söz edilmektedir (bk. Hikmet İlaydın-Adnan Erzi, "XVI. Asra Ait Bir Münşeât Mecmuası", *TTK-Belleten* XXI/ 82 [1957], s. 222). Gerek Latifî'nin "Sâbıkâ der-i devlette ahkâm kâtiplerinden ve erbâb-ı kalemin münşî ve musâhiblerinden idi" (s. 340) ifadesi, gerekse şairin bizzat kendinin

Fünûn-ı nazma kim vardur şümûlüm
Dahı var fenn-i inşâya dühûlüm

Olup ve'l-hâsil erbâb-ı kalemden
Olupdur bendeye inşâ dahı fen

şeklindeki inşa alanında da maharet sahibi olduğunu iddia eden ifadesi, onun böyle bir eserinin olabileceğini akla getirmekteyse de, böyle bir eser henüz ele geçmiş değildir.

Nazmî'nin sade Türkçe ile yazdığı şiirler ayrı bir divan şeklinde olmayıp 45 000 beyitlik divanının arasına serpiştirilmiştir. "Türkî-i Basit" başlığı altında kalemeye alınan bu şiirler yabancı kelimelerden mümkün olduğu kadar uzak, teşbihleri Türk zevkine uygun şiirlerdir. Konuları bakımından bazan ahlâkî, bazan âşıkane ve rindâne olan bu manzumelerin bir kısmında o dönemin çeşitli olaylarına, bazı önemli kişilerin resmî ve özel hayatlarına dair bilgiler bulmak mümkündür. Ancak kaynakların hiç birinde Nazmî'nin sade ve terkipsiz Türkçe ile yazdığı bu manzumelerden bahis yoktur. Bu durum belki de tezkire müelliflerinin Nazmî'nin divanını görmemelerinden veya görmüş olsalar bile devrin şiir anlayışına uymayan bu Türkçe manzumelere önem vermeyişlerinden kaynaklanmış olabilir. Çünkü Nazmî şiirlerini aruzla yazmakla birlikte kafiyelerde ve cinaslarda klasik şiirde görülmeyen teşbihlere yer vermiş; daha çok halk söyleyişlerine mahsus cinasları, mahallî ve millî benzetmeleri kullanmıştır:

sevgi : ates; *yar ayrılığı*: karanlık; *yar yakınlığı*: bayram; *sevgili*: hümâ, peri, ay; *sevgilinin gözleri*: badem, oklu, yaylı yağmacı Türk; *sevgilinin kirpikleri* : ok; *sevgilinin yüzü*: gül, güneş; *sevgilinin dudakları*: şeftali, taze hurma, kiraz, nar, bal, şeker, yakut, la'lı; *sevgilinin çenesi*: gül, elma; *sevgilinin saçları* : sümbül, zincir, amber; *sevgilinin alnu* : ay, yasemin; *boyu*: servi, çınar; *ağzı*: gonca; *dili* : bülbül; *yanağı*: gül, gülnar; *zülfü* : bulut, yılan, hümâ; *sözleri*: bal, şeker; *dişi*: inci; *hattı*: pîrûze; *gövdesi*: pamuk; *kalbi*: kara taş, çelik; *göğsü*: zambak, sütlaç; *elinin ayası* : açılmış ak gül, ay; *parmakları* : gonca, zambak, yeni ay; *turnağı*: yıldız; *kulağı*: gül; *terleri*: inci, çiğ.

Sevgili hakkındaki bu teşbihlerden başka meselâ *sararmış beniz*: ayvaya; *dünya*: çepele; *kanlı göz yaşları*: şaraba, Kızılırmak'a, mercana; *ağlamış gözler*: eriğe; *sevgi çağında olanların göz yaşları*: Tuna'ya, Sava'ya, Akdeniz'e, Karadeniz'e; *gözler*: pınara; *baş*: yüce bir dağa; *âh*: dağın dumanına; *gönül*: kuru ota; *beniz*: sararmış yaprağa; *ustura*: güneşe benzetilmiştir. Ayrıca Nazmî *sevdiğinin lalasını* ırgada, sarı çiyana; *rakibi* toza, karakuşa, eşeğe, sığıra, ite, ayıya, dikene; *rakibin boyunu* murdar ağaca; *rakibin sakalını* karaçalıya; *rakibin oğlunu* ise buzağıya benzetmektedir.

Nazmî'nin bir sipahi olması, şiirlerine de askerî bir çeşni vermiş, pek çok askerî ıstılahı manzumelerinde kullanmıştır. Meselâ çimende *çiçekleri* askere, *gülü* onların hünkârına, gece gökteki *ayı* hünkâra, *yıldızları* onun askerlerine, *sevgilisini* güzellerin hanına, *öteki güzelleri* de onun askerlerine benzetmektedir.

Sanat bakımından fazla güçlü olmasalar da, Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini yansıtan bu manzumeler dil incelemeleri açısından büyük değer taşımaktadırlar. Millî dil ve millî edebiyat akımı tarihinde önemli yer tutan Türkî-i Basit'le yazılmış bu şiirlerde XVI. yüz yılda edebî dilde sık kullanılmayan pek

çok kelimeye yer verilmiştir: *acığ*: keder; *agu*: zehir; *albız*: şeytan; *arık*: yorgun, zayıf; *bang*: ezan, ses; *bayımak*: zengin olmak; *beñdeş*: benzer, eş; *biliş*: bildik, tanıdık, ahbap; *buñ*: sıkıntı, keder; *buş*: öfke; *çav*: şöhret, ün; *dalbınmak*: çırpınmak; *tañlamak*: şaşmak; *deñşürmek*: değiştirmek; *duş olmak*: rastlamak; *dü-mük*: fikir, düşünce; *emsem*: ilâç; *geñ*: geniş; *gözü*: ayna; *güni*: haset, kıskançlık; *kakımak*: kızmak; *kırañ*: kenar; *let*: dayak, kötek; *nöker*: hizmetçi; *od*: ateş; *oñat*: iyi; *öykünmek*: taklit etmek; *sökel*: hasta; *umu*: ümit; *uz*: kabiliyetli, usta; *üleşmek*: paylaşmak, bölüşmek; *yağı*: düşman; *yalabımak*: ışıldamak, parıldamak; *yendek*: daima, her zaman; *yumuş*: iş, havale, sipariş, emir gibi kelimeler bunlardan bazılarıdır.

Nazmî'nin Türkî-i Basit ile yazdığı şiirlerde hangi şairlerin etkisinde kaldığını kestirmek pek kolay olmamakla birlikte, daha önce sade Türkçe ile şiirler yazan şairlerin tesirinde kalmış olması ihtimalini gözden uzak tutmamak gerekir.

Bir kısım şiirlerinin Yunus Emre tarzında kaleme alınmış olması, kimi beyitlerinin Süleyman Çelebi'nin Mevlid'indeki bazı beyitlerle hemen hemen aynı olması, Nazmî'nin bu iki şairden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Meselâ Yunus Emre'nin aşağıdaki şiiri ile Nazmî'nin şiiri arasında büyük bir benzerlik vardır:

İşkuñ aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
İşkuñıla avunuram bana seni gerek seni

İşkuñ âşıklar öldürür ışk denizine taldurur
Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni

İşkuñ şarabından içem mecnun olup tağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnûnlara Leylî genek bana seni genek seni

Eger beni öldüreler külüm göğe savuralar
Yaprağum anda çağıra bana seni gerek seni

Yunusdurur benü adum gün geldükçe artar odum
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

(Faruk K. Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, Ankara, 1980, s. 209).

Behey gözi güzel güzel bana seni gerek seni
Bana yetiş gel imdi gel bana seni gerek seni

Yakış gel a güzel bana ki düşdi bu gönül sana
Beni iletme bir yaña bana seni gerek seni

Gel ey begüm olan güzel güzeller içre han güzel
Perî gibi a can güzel bana seni gerek seni

İnan bu sözüme inan degüldür ey perî yalan
Tapuñdur imdi bana can bana seni gerek seni

Çü Nazmiyem senüñ kuluñ sal imdi boynuma kolun
Odur ki gözlerin yolun bana seni gerek seni

(Fuat Köprülü, *Divan-ı Türki-i Basit*, İstanbul 1928, s. 62).

Yine Nazmî'nin şu "mev'iza"sı ile Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin baş tarafı da birbirine çok benzemektedir:

Mev'iza

Sığınduk o Tañrıya kim birdür ol
Aña varmaga vardurur anca yol

Ne mutlu aña varmağ için aña
Turup yindek araya bir yol bula

Yüce Tañrıya ol ki varmak diler
Dilinden komaz yindek adın añar

Ulu Tañrı yarı ne mutlu oña
Ki yindek güzel adın anuñ aña

Pes imdi odur her kula gey gerek
Yaradan efendisini istemek

Çü Tañrı yolına gire bir kişi
Olur Tañrıya yarar anuñ işi

Gelüñ biz dahı turalum ol yolu
Ki yindek oñaran Odur her kulu

Gel iy ussı olan gözi acığ ol
Gir ol yola kim vara Tañrıya ol

Ko özge yolu Tañrı yolına gir
Ana yarar iş işle gel imdi bir

Kişi Tañrıya yarar olan işe
Gerekdür ki hep canıla çalışa

Şu kim Tañrı yolına eyelük kılur
Aña dahı ancak ol eyelük kalur

Şu kulına kim vire yüce Çalap
Gelür tutduğı iş kolayına hep

Kamuya viren Tañrıdır Tañrı çün
Niçün virmeye kişi Tañrı için

Her eyelük iden hep eyü anılır
Yaramazlığ iden işin yañılır

Ne mutlu ana añaıla eyelügi
O dünya begi olur anun bigi

Şu kim ide bir yahşınun kulluğın
Dahı görmez ol nesne yohsulluğın

...

Ne mutlu ana kim ölümün aña
Tuta göz kulak yindek andın yaña

Çeker el her ussı olan dünyeden
Geçer gerçek erler yalan dünyeden

Gelüñ gönül özenmesin koyalum
Delü gönüle niçe bir uyalum

Kime kim Çalap virmeye bayımaz
Anundur anun var ki hep çoğ u az

...

Ne mutlu ana gire togru yola
Dönüp sapmaya hiç sağa sola

Yüce Tañrı imdi sığınduk sana
Esirge bizi salma azgunlığa

Çıkarma şu togru yolundan bizi
Eyü yolda göçür dünyeden sen bizi

Bizi dünyeden gönder î mân-ıla
Bize yoldaş it anı Kur'ân-ıla

Bize koşup î mânımız yarlığa
Muhammed yüzi suyına yarlığa

(*Divan-ı Türkî-i Basit*, s. 82-83).

Divanın çeşitli yerlerine serpiştirilmiş olan "Türkî-i Basit" başlığı altındaki bu manzumelerden bir terciibend, bir kaside, bir müstezad, yedi murabba, iki muhammes, elli altı müfret (tek numara altında kayıtlı), bir mev'iza ve 276 gazelden oluşan toplam 286 tanesi, Fuat Köprülü tarafından *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dîvân-ı Türkî-i Basit* adıyla eski harflerle yayımlanmıştır (İstanbul 1928).

Dîvân-ı Türkî-i Basit'ten Örnekler

Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün

Güzelliği-le âh ki bir gözleri ala
Aldı bu benüm gönülümü ben neyleyeyin ya

Ol gönülümü alan güzelin gözleri badem
Şeftâlû dudağı eñegi bir güzel alma

Alma eñegin görmeye özenmegin anun
Beñzüm sararup soldı sanasın ki bir ayva

Gördükçe gönül ol güzeli yüz sürüyü var
Düş ayagına hem elin öp delü olma

Engelleri hep o güzelün Nazmî benümle
Yağı olup eyler dün ü gün vâ y ki gavgâ (s. 6)

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Yar eşigi kim var engeller yatağıdur ora
Anda onlar yolum urur anları Tañrı ura

Görmeyelden yârün ol gül yüzün ol sünbül saçın
Gözüme görünmez olmuşdur benüm ağ u kara

Yindek ol yârün degüldür işi bir düzeye
Yaklaşur bana ara benden kaçar yine ara

Akıdur her çağ kanum su gibi çağ çağ o yâr
Bana urup âh şol keskin kılıçlarla yara

Ayrılık karanlığında sevgü odıyla yürek
Şöyle yanar Nazmî kim san gice yakarlar çıra (s. 14)

Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün

Başum âhumla dumanlı yüce bir dağa dönmüşdür
Gözüm yaşımla su dolmuş iki bardağa dönmüşdür

Kara su olup akardı yaşımla her çağ kaygudan
Bu çağ uş kan gelür olup Kızıl Irmağa dönmüşdür

Benüm bu varlığum ki var o yârün yolları üzre
Ayaklar tozına düşüp kara toprağa dönmüşdür

O servün gül yüzi ayrılığından bu benüm beñüzüm
Kışın şol sararup solmuş olan yaprağa dönmüşdür

Be Nazmî şehrümüz şol hûriye benzer güzellerle
Güzellik birle hûriler dolu uçmağa dönmüşdür (s. 14)

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Sevdüğüm şöyle güzeldür kim güzeller hanıdır
Bir perîdür ol güzellik birle âdem canıdır

Bir güzeldür ol kim anun kuçması bayramdur
Her seven ol çağlar anun cân-ıla kurbânıdır

Odasında sevdüğinsüz ol ki konukluk ide
Gözi yaşıdır sücisi yüregi biryânıdır

Ayağında başmağı al oldugı her çağ anun
Sevgüsü yolında öldürdüklerinün kanıdır

Ol güzeller hanınun lalası kim var Nazmî ol
Evde yaraşmaz şu bir yabanun âhir yanıdır (s. 17)

Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün

Kankı yol kim olmaya tar ola bol
Ol yola gitmekdürür yolcuya yol

Şer' yolu gibi bir bol yol ki var
Her müselmana odur yol imdi ol

Sağ iken ol günü añ ölmezdin õñ
Gözleyesin ard u õñ hem sağ u sol

Kavşurup el karşısına beglerün
Nice bir bağlayasın kul gibi kol

Var kazanç it kulluğ itme ellere
Ellerünle ot yolarsan dahı yol

Assısı yok çok ziyanı var gönül
Öyle eyle imdi tap top gibi tol

Ol ki yolsuz iş idüp yol bilmeye
Yoldaş olma ana Nazmî sen sen ol (s. 40)

Mef û lü Me fâ î lü Me fâ î lü Fe û lün

Ey sayru gönül emsemi derdüñe ne dersin
Sağlık yüzini göre misin yine ne dersin

Düşmen ki öle sendin õñ ol güne sevinme
Bu dünya durur sen dahı en sonra gidersin

İy kaygu alup gönlümi yindek elüne âh
Her çağ ayagun altına yün gibi didersin

Tap var bizetil sũfî namâz-ıla tapuyı
N'ola kılarısan anı sen borcun ödersin

Nazmî var öpebilir-isen yârün öp ağzın
Ammâ sen ol özenmegi yok yere idersin (s. 47)

Me fâ î lün Me fâ î lün Fe û lün

Gönül uyma her işinde usaña
İşit benden bir ögütdür o saña

Ünüm çan ünine döndi o yüzden
Dönüpdür yüregüm bir özge çana

Gelüp bir gice ol ay yüzlü güzel
Benümle olsa gören kalsa taña

O sevdüğümle yiyüp içmek içün
Çıkayduk âh ikimüz bir kıraña

Geleydi yâr Nazmî bana her çağ
Müezzin çıktığı çağlarda baña (s. 55)

KAYNAKLAR

- Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Tarih, nr. 774, vr. 193 a-b.
- Ahmd Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne* (yazma), Beyazıt Devlet Kütüphanesi, nr. 10392, II, s. 561.
- Âşık Çelebi, *Meşâîrü'ş-şuarâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Tarih, nr. 772, vr. 161^a-162^b, 183^b.
- ATSIZ, Nihal, "16. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti", *Orhun Mecmuası*, sy. 9 (16 Temmuz 1934), s. 165-172.
- BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (trc. Coşkun Üçok), Ankara 1982.
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 622-623.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, II, 436.
- Edirneli Nazmî, *Divan*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 920, 1636.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı*, İstanbul 1931, s. 215-216.
- ERZİ, Adnan-İlaydın, Hikmet, "XVI. Asra Ait Bir Münşeât Mecmuası", *TTK-Belleten*, XXI/ 82 (1957), s.222.
- FLÜGEL, Güstav, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften des Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, I-III, Wien 1865-67.
- GİBB, E. J. W., *A History of Ottoman Poetry*, London 1900, III, 203-204.
- HAMMER, J. von, *Geschichte der Osmanischer Dichtung*, Pesth 1836, III, 61.
- KARATAY, Edhem Fehmi, *Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Katalogu*, İstanbul 1961, II, 386.
- Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ* (nşr. İbrahim Kutluk), Ankara 1981, II, 996.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s.348- 349.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 132-138.
- a. mlf., *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dîvân-ı Türkî-i Basit*, İstanbul 1928.
- a. mlf., "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirlerinden Edirneli Nazmî", *Hayat Mecmuası*, V/107 (1928), s. 42-44.
- a. mlf., *Edebiyat Araştırmaları I*, İstanbul 1989, s. 271-315.

Latîfî, *Tezkire*, İstanbul 1314, s. 340.

MAZIOĞLU, Hasibe, "Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi", *Türkoloji Dergisi*, VII (Ankara 1977), s. 47-53.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1308, II, 560.

ÖZKAN, Mustafa, "Edirneli Nazmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, X [1994], 451-452.

PEREMECİ, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 195.

Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3724, vr. 141^a.

Sehî, *Heşt Behîşt*, İstanbul 1325, s. 133.

SILAY, Kemal, "The Türkî-i Basit Movement and its significance for Turkish Language Reform", *Turkish Studies Association Bulletin*, XVII/ I (Bloomington, İndiana 1993), s. 123-129.

TANSEL, Fevziye Abdullah, "Nazmî", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, 145-147.

TİMURTAŞ, Faruk K., *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1980.